پرسی نێوان کۆمەڵگا و زانکۆ
ڕەهەندەکانی ئەو پرسە و دەربازگە پێشنیاریەکان

شایانی باسە کە ئەم وتارە لە سیمینارێکی زانکۆیی لە زانکۆی کۆیە پێشکەش کراوە

د. هێمن سەیدی

پێشەکی:

بۆ لێکدانەوەی پێوەندییەکانی نێوان کۆمەڵگا و زانکۆ، سەرەتا دەبێ بزانین کە هەر یەك لەو دووانە چ پێگەیەکی مەعریفیان هەیە؟ لە هەمبەر یەکتری لە چ ئاستێك دان؟ ئەندامەکانیان چ پێوەندی و وێکچوونێکیان لەگەڵ یەکتری هەیە؟ لە کۆمەڵناسیدا دوو کۆی کۆمەڵگا و زانکۆ هەر دوو سەر بە کۆگەلی ژین و مرۆڤیی دێنە ئەژمار کە بە گوێرەی ئەندامەکانیان، دووهەمی واتە زانکۆ ژێرکۆیەکە لە یەکەمیان. بەو مانایە کە ئەندامانی چالاك لە زانکۆدا (مامۆستا، خوێندکارو کارگێڕ) ئەندامی کۆمەڵگاشن. خوێندکاران کە زۆرینەی کۆمەڵگای زانکۆ پێك دێنن، دوای ئەوە قۆناخێك لە تەمەنیان لە زانکۆدا تێپەڕاند، سەر لە نوێ دەگەڕێتەوە ناو کۆمەڵگای یەکەم.

کۆمەڵگای دووهەم واتە زانکۆ دیاردەیەکی مۆدێرنە، بەڵام لە هەمبەر کۆمەڵگای یەکەم نە دەتوانین بڵێین بە تەواوی نەریتییە و نە دەتوانین پارامێترەکانی مۆدێرن بوونی تێدا بدۆزینەوە. لە واقیع دا کۆمەڵگایەکە لە حاڵی تێپەڕین دا کە رەنگە زۆربەی ئامێرە مۆدێرنەکانی تێدا ببینرێ، بەڵام هەر هەنووکە لە ژێر هەژموونی بیرۆکە نەریتییەکان دایە. ئایا نەبوونی هاوئاهەنگی و وێکچوویی لە تایبەتمەندییە دەروونییەکانی کۆمەڵگا و زانکۆدا پێکهەڵنەکردنی لێ دەکەوێتەوە؟ دوایی بە تەسەلی باسی دەکەین. بەڵام ئەوەی کە لە روانینێکی گشتیدا دەبیندرێ ئەوەیە کە سەرەڕای بوونی کۆمەڵێك کێشەی دژ بە یەکی، کۆمەڵگا، بوونی زانکۆی وەردەگرێتەوە. هەرچەند ئەو وەرگرتن و پێکەوە سازانە بە ئاسانی نەهاتۆتە ئاراوە و لە واقیع دا کۆمەڵگا لە دەرئەنجامی زەختێکی سەردەمیانە و پێویستییەکی حاشاهەڵنەگر قەبووڵی کردوە و تەنانەت لە دوا ساتەکانی تەسلیم بوونی دا ناچار بووە پێش بە چوونی ژنان بۆ زانکۆ نەگرێ. لە ئاکام دا دەتوانین بڵێین کە شرۆڤەکردنی پێوەندییەکانی کۆمەڵگا و زانکۆ بە روونی و سانایی شرۆڤە کردنی دوو بنیاتی نەریتی یا دوو ناوەندی مۆدێرن نیە و هەڵگری کۆمەڵێك وردەکاری و

ئالۆزیی تایبەتە. لەو باسەدا هـەوڵ دەدرێ چۆنییەتیی پێوەنـدی و کێشـەکان لێـك بدەینەوە و لەگەڵ ناساندنی تایبەتمەندیـیە گشتیـیەکانی هەر یەك لەو دوو کۆمەڵگا گـەورە و بچـووکە، رەهەنـدە کولتـووری، کۆمەڵایـەتی، سیاسـی و ئـابووری و زانستیـیەکانی ئەو پرسە باس بکەین و کۆمەڵێك پێشنیاریش پێشکەش بکەین.

١ ـ ناساندنی تایبە تمەندیـیەکانی زانکۆ و زانکۆیی‌یەکان:

زانکۆکان لە وڵاتانی پێشکەوتوو و زۆربەی وڵاتانی لە حاڵی تێپـەڕین دا، چـەندین کـارکردی هاوبەشـیان هەیـە. لـە هـەنگاوی یەکـەم دا زانکۆکـان یـەکێك لـە هۆکـارە گرینگەکانی پاراسـتن، گوازتنـەوە و پەرەپێـدانی پاشمـاوەی زانسـتی و کولتـووریی کۆمەڵگان. یانی بەشێکی بەربڵاو لە مێژوو، مەعریفەی زانستی و کۆکراوە ئـەدەبی و هونەریـیـەکانی کۆمەڵگـە لـە رێگـەی زانکۆکـان و ناوەنـدە زانسـتیـیەکانەوە تۆمـار دەکرێن و دەخەملێن. هەروەها زانکۆکان هۆکاری گرینگی گەشەی فیکری مرۆڤەکان و داڕشـتنی هونـەری زانسـتیەکانو شـوێنێکی گونجـاوە بـۆ هێنانـە ئـارای بیرۆکـە نوێـیەکان و راڤە رەخنەگرانەکانی رابردوو و نەریتەکان. بەشێکی بەرچاو لـە ئـەرکی ئافراندنە هونەری و فەلسەفی و داهێنانە تکنیکیـیەکان لە سەر شانی زانکۆیە. بەڵام گرینگتر لەو خاڵە گشتیـیانە، کردەی زانکۆکان بە شێوەیەکە کە دەرچـووەکان جیـا لە بواری پسپۆڕیـیان بـە لانـی کـەمی توانـایی پێویسـت بـۆ چـالاکی لـە بوارەکـانی دیکەی سیاسی و کۆمەڵایەتیش دەگەن. هۆشیاری مرۆڤی و ئاگاهی رەوشتی دەبنـە هۆی ئەوە کە خوێنـدکاران، بـە گشـتی بـە بۆچـوون و بـاوەڕی جۆراوجـۆرەوە و لـە دەرەوەی بەرژەوەندیی چینایەتی و تاکەکەسی و لە پێناو بردنە سەر و چارەسەری دۆخی حاکم بە سەر کۆمەڵگادا هەنگاو هەڵێنێتەوە.

بۆ باشتر ناسینی کەش و هەوای زاڵ بـە سـەر زانکۆکـان دا دەبـێ کـۆی هۆکـارە نەگۆڕ و بگۆڕەکانی بەرهەم هـاتوو لـە قۆناغـە زەمانیـیەکان دا شـرۆڤە بکـەین: بـۆ گەشەکردنی بیرۆکەی رەخنەگرانە هەل ومەرجێکی لەبار لـە زانکـۆدا هەیـە. چـونکە

سیستمی گەنگەشە(مناقشە) و ڕەخنەگرانە یەکێك لە مێتۆدە باوەکانی فێربوون و فێرکردنە لە زانکۆکان دا. بە جۆرێك کە زۆرێك لە سەر ئەو باوەڕەن کە ئەوە باشترین ڕێگەی فێربوون و فێرکردنە. لە کاتی فێرکردن دا ئەگەر سیستمی گەنگەشە چالاك بێ، بیرۆکە یەکەمەکان وەکوو بەردێکی نەتاشراو دێنە بەرچاو لەگەڵ هەر زەربەی پرسیار و وڵامێك زیاتر لە (فرم)ی پێکەری مەبەست نزیك دەبێتەوە. ئارمانخوازی سەرچاوەگرتوو لە ئازاد بوون لە هەمبەر بەستراوەیی‌یەکان و ئیمکانی گۆڕانکاریی بنەڕەتی، شادمانی و زیندوویی‌یەکی هەمیشەیی لە زانکۆدا بەرهەم دێنێ. ناسینی زیاتری جیهانی دەوروبەر و تێگەیشتنی قووڵتر لە هەمبەر بۆشایی و کەلێنە کۆمەڵایەتی‌یەکان لەگەڵ بوونی ئیرادەگەلێکی سەرسوڕهێنەر، هێزدەرێکی دیکە بۆ دینامیك بوونی کەش و هەوای زانکۆیە. فێربوون ئەوە فێری خوێندکارەکان دەکا کە لە بارەی هەر شتێك دا دەکرێ سەرلەنوێ تەما بگرنەوە. سیستمی کۆمەڵایەتیی دەستکردی مرۆڤەکانە و هەقیقەتێکی داسەپاو نیە کە هەرگیز نەگۆڕدرێ. خوێندکارەکان هەم هەڵگری تایبەتمەندیە گشتی‌یەکانی لاوانیان هەیە (وەکوو لە دەرەوەی بازنەی ئابووری‌دا بوون، بەربڵاوی هێز، بێباکی و...) هەم لەگەڵ ڕەوتە فیکری و تێئۆریکەکانیش دا هەن. ژیانی خوێندکاران لەگەڵ ژیانی باوی کۆمەڵگە جیاوازی هەیە، زۆربەیان لە شێوەی باوی ژیانی بنەماڵەیی دوور دەکەونەوە، وا هەست دەکەن لە هەڵبژاردنی ڕێگەی ژیانی داهاتوودا دەستێکی کراوەتریان هەیە، بە ئەزموون کردنی ژیانی کۆیی لە شوقەکانی خوێندکاری‌دا لە دەرەوەی بنەماڵە لەگەڵ شێوەیەکی دیکە لە کۆگەلی ژیانی کۆمەڵایەتی ناسیاو دەبن. ئەوان ئەگەر توانایی بەرهەمێنانی فیکرێکی نوێیان هەبێ بە دڵنیایی‌یەوە توانایەکیان بۆ وەرگرتنی بیرۆکە نوێیەکان هەیە و، هەروەها پێوەندی‌یەکی بەردەوامیان لەگەڵ ڕەوتی مۆدێرنیزاسیۆن دا هەیە و سەر بە یەکەمین و زۆرترین پێشوازی‌کەرانی نوێخوازین، لە واقیع دا بۆ بیرۆکە نوێیەکانیان ئامێری نوێش دەدۆزنەوە. خوێندکاران بە پێچەوانەی ساڵانی سەرەتای هاتنە ئارای

زانكۆ لە كۆمەڵگادا كە تەنیا چینێكی تایبـەت دەیـانتوانی واردی زانكـۆ بـن، ئێسـتا تایبەت بـە هـیچ چـینێكی تایبـەتی كۆمـەڵگا نـین و نوێنـەرانی سـەرجەم چـینەكانی كۆمەڵگان. خاڵێك كە لە سەرەتادا جێگەی نیگەرانی و لە درێژماوەدا بە قازانج تەواو دەبێ ئەوەیە كە خوێندكاران پێیان وایە كە هەرچی زیـاتر بـیر بكەنـەوە و فێـر بـن دەتـوانن لـە هەلومـەرجێكی باشـتردا بـژین و ئاسـوودەیی و ئیمكانـاتێكی زیاتریـان دەبێ. بەڵام دوایی بۆیان دەردەكەوێ كە زانینی زیاتر هەمیشە بە مانای ئیمكانـاتی زیاتر نیە و زۆر جاران كۆمەڵێك گیر و گرفتی بەدوادا دێ. بەڵام لە رامـانێكی زیـاتردا بۆمان دەردەكەوێ كە ئەو گیر و گرفتانـە لـە پێشـووش دا هـەبوون و بـەڵام هەسـت پێنەكراون، دیارە بۆ چارەسەری ئەو كێشانە یەكەمین هەنگاو، ناسین و بینینیانە.

٢ ـ ناساندنی تایبەتمەندییەكانی كۆمەڵگا:

بێ گومان لە پۆلێن بەندی كۆمەڵگای كراوەو داخراودا، كۆمەڵگای ئێمە دەكەوێتە ریزی كۆمەڵگا داخراو یا نیوە كراوەكان.

٢ –١) لەو كۆمەڵگایەدا پێكهاتەی خێڵـەكی زەق و چـالاكە و لـە لایـەن زۆرینـەی خەڵك و دەسەڵاتەوە قەبووڵ و پشتیوانی لـێ دەكرێ، بنەماڵەش هەنووكـە خـاوەنی شـیرازەیەكی پتـەوەو لـە روانگـەی چۆنیەتی و چـەندایەتییەوە جێگـەی بـاوەڕ و بڕیاردەرە.

٢–٢) لە كۆمەڵگای ئێمەدا كەمبوونی رێژەی تاوان و جینایەت و دزی و گەنـدەڵی لە بەراورد لەگەڵ زۆربەی كۆمەڵگا ئەمڕۆییـەكان دا ـــ بـە شـێوەیەكی بەرچـاو لـە یەكـەمین لێروانـین دا دەردەكـەوێ كـە جیـا لـە بـەهێزبوونی پێكهاتـەی خێڵـەكی و بنیاتی بنەماڵە، چالاكی و بەشداربوونی توخم(عنصـر)ی دیـن كـە لـە دارشـتنی ئـەو كۆمەڵگایەدا رۆڵێكی گرینگیان هەبووە.

٢ –٣) كۆمەڵگای ئێمە، كۆمەڵگایەكی بەربەرەكانی كردەیە. بەشێك لە شوناسـی نەتەوەیی كە لە حاڵی لەناوچـوون دا بـوو سـەرلەنوێ بـە دەسـتی هێناوەتـەوە. لـە

راستی‌دا هەر ئێستاش زۆر سوورە لە سەر پاراستنی و هەروەها دەیهەوێ بە نەوەی نوێی بگەیەنێ. لەگەڵ ئەوەدا کە بەردەوام رابردووی لـە لایـەن دوژمنانـەوە هێرشـی سووکایەتی و چکۆلە کردنەوەی لە سەر بووە، ئێستاش مل بە هیچ خوێندنەوەیەکی نوێ نادا و لە بەرامبەردا دەمارگرژی دەنوێنێ.

٢ – ٤) زنجیرەی پلەبەندی گەلی گەورە و بچووك بـە شـێوەی خودکـار و گومـان هەڵنەگر بە تـەواوی پـاژ و راڤەکانیـەوە لـە تـەواوی قۆناغـەکانی ژیانـدا لـە بەرچـاو دەگیرێ کە ئەڵبەت یەکەی هەڵسەنگاندنی نە لە سەر بنەمای خوێندن و عەقڵانییەت بـەڵکوو دەگەڕێتـەوە سـەر بنـەمای هـەمان تـوخمی سـادەی تەمـەن و لـە زۆربـەی کاتـەکان دا تەشـەنەی ریش سـپی‌یەکان بـە مەبەسـتی چارەسـەری گەنگەشـەگەلی سیاسـی یـەکجار کارسـازە چ دەگـا بـە دەمەقاڵـەی خێڵەکی‌یانـە یـان ناکۆکی‌یـە بنەماڵەیی‌یەکان.

٢– ٥) بەشداری بەهێزی ئایین لە شێوەی خۆپارێزانەی دا دوو دەسکەوتی دژ بە یـەکی وەك رەهـابینی و خۆرانـان پـەروەری بـەدواوە بـووە، کـە رەنگدانـەوەی هـەردووکیان بـە شـێوەی دەرهەسـت و بەرهەسـت لـە کاروبـاری کۆمەڵایـەتی‌دا دەبینـدرێ، بـە جۆرێـك کـە نەسـەن(فـۆرم) و رواڵـەت بوونەتـە پێوانـەی زۆربـەی هەڵسەنگاندن و قەزاوەتەکان و لە نیهایەت دا تەماگرتنەکان.

٢ – ٦) لە رەهەندێکی دیکەوە، سەرەڕای کۆتایی هاتن بە دیکتاتۆری، روحیـەی میلیتاریستی و جەنگ لێدراوی ئێستاش لە کۆمەڵگەی ئێمەدا دەستێکی باڵای هەیە. دەرئەنجامە تاڵەکانی دەیان سـاڵ ژیـانی ژێـر دەسـتەیی دوژمنـان، ئێسـتا وازی لـە ژیانی خەڵك نەهێناوە. شەپۆلی توند و تیژی و تووڕەیی و نەبوونی رێزگرتن لە مافی بەرامبەریی مرۆڤەکان لە پێوەندی کۆمەڵایەتی خەڵك دا بەرچاوە. دەروون نەژندی و دەروون پرۆکی باندۆری راستەوخۆی هەیە لە سەر بیر و کردە و تەنانەت جۆری جل پۆشـین و رواڵـەتی زۆربـەی ئەنـدامانی کۆمەڵگـە. لـە بەرامبـەردا بـوونی وەرزش و سـەرگەرمی‌گەلی شـادی هێنـەر بـە شـێوەیەکی دەسـتکرد و کـارتۆنی دەبینـرێن.

سەیران، سەفەر، شەونشینی، چالاکیی کلووپەکانی شەوانە کە لە زۆربەی کۆمەڵگا ئەمرۆییەکان سەر بە پێویست ترین توخمە پێویستەکانی ژیانن، زۆر نامۆن لە کۆمەڵگای ئێمەدا.

٢- ٨) گەنگەشە و دەمەتەقەی سیاسی لە شێوە شارستانی و کلاسیکەکەیدا ماوەیەکە کەوتۆتە بەر سەرنج و بۆچوونی خەڵکی ئێمە. شێوە باوەکانی دیالۆگ، رێزگرتن لە بۆچوونی جۆراوجۆر و دژبەیەك لە کۆمەڵگەی ئێمەدا پێویستی‌یان بە تەمرینێکی زیاتر هەیە. باسەکان زۆر سادە و ئاوەکین. گرنگی‌دان بە باسە فکری و فەلسەفی‌یەکان لە چوارچێوەی چەند بژاردەیەك تێنەپەڕیوە، کە بێ گومان لە هەلومەرجێکی لەو چەشنەدا "هونەر" لە نالەبارترین شوێن دا جێگە دەگرێ. بەو واتایە نە هونەری رەسەن و هونەری فۆلکلۆر توانیویانە پێگەی خۆیان بە باشی بپارێزن و نە هونەری مۆدێرن توانیویە بە شێوەیەکی پسپۆڕیانە و جیدی جێگەی خۆی بکاتەوە. بە راستی کەسانێك کە باوەڕیان بە پێویستی بوونی هونەر لە کۆمەڵگادا نیە، لە رێژەیەکی بەرچاودا دەتوانن دەرئەنجامە جەهەننەمی‌یەکانی ئەو نەبوونە ببینن کە خەڵك تەنانەت لە هەمبەر گوڵەکانیش دا هیچ هەستێکیان نیە. کە ئەو توخمە گرینگ و ژیانەکی‌یە نەیتوانیوە تەنانەت لە یەك ساڵ دا بە بوونێکی چەند ساتی بگا، ئەوەش بەو مانایە کە کولتووری گوڵ، کولتوورێکی نامۆیە لە کۆمەڵگەی ئێمەدا.

٢- ٩) لە سەر هێندێ خاڵی دیکەی وەك کەمبوونی تیراژی رۆژنامە، نەبوونی موتاڵای رۆژانە و کتێب خوێندنەوە و نەبوونی کارەساتیانەی سینەما قسە ناکەین. نامۆبوونی خەڵك لە هەمبەر مافی شارۆمەندی خۆیان و هەست کردن بە ئەرك گەلی دوو لایەنە و پێویستی بەشداری لە بەڕێوەبردنی شار و گەڕەك و... هتد بە هیچ شێوەیەك پراکتیزە نەکراون. بەڵام ئەوەی لەو نێوەدا هیوادەرە گەشەی تاڕادەیەك بەرچاوی ئابووریی کۆمەڵگایە کە بە دڵنیایی‌یەوە کۆمەڵێك دەستکەوتی جۆراوجۆری لێدەکەوێتەوە. هەم رەوتی مۆدێرنیزاسیۆن بەهێزتر دەکا و هەمیش بوارێکی لەبارتر

بـۆ پەرەپێـدانی مۆدێرنیتـە و کولتـوورە مۆدێڕنـەکان دێنێتـە ئـاراوە. لـە لایـەکی دیکەشـەوە گەشـەی ئـابووری لـە سـەر دوو رەهەنـدی دیکـەی پەرەپێـدان واتـە پەرەپێدانی کولتووری و پەرەپێدانی سیاسی شوێن دادەنێ. ئەگەر ئەو رەوتەی لە چەند ساڵ لەوە پێشەوە دەستی پێکردوە هەر بەو شێوەیە درێـژەی هـەبێ، دەبـێ چاوەڕوانی کۆمەڵێك گۆڕانکاری بەربڵاو و جیدی بین لە کۆمەڵگەی خۆمان دا.

ئێستا کە هەر دوولا واتە کۆمەڵگا و زانکۆ پێناسە و راڤە کران، لێرەوە رەهەنـدی جیاجیای کێشەکانی نێوانیان شرۆڤە دەکەین:

٣ ـ رەهەندەکانی ئەو کێشەیە :

٣ – ١) کولتووری:

تا ئێرە بۆمان دەرکەوت کە کولتووری زانکۆیی جیاوازیی لەگەڵ کولتووری باو لە کۆمەڵگادا هەیە. کولتووری زانکۆیی کولتوورێکی ئاوەزتەوەرە و هەربۆیەش زۆربەی پارامێترەکانی کولتووری کۆمەڵگا رەت دەکاتەوە. کولتووری زانکۆیی لـە رەهەنـدی جۆراوجـۆرەوە لەگـەڵ کولتـووری جیهـانی لـە پێوەنـدی دایـە و بانـدۆری لـێ وەردەگرێ، بەڵام پێوەندیی کولتووری کۆمەڵگا بە کولتووری جیهانەوە لاوازتر و لـە سەرەخۆترە. لێرەوە کۆمەڵگا هەوڵ دەدا بە خۆتێهەڵقوتاندنەکانی خۆی خەسـتێتی کولتووری زانکۆیی دابەزێنێ، بە جۆرێك لە کۆمەڵگەدا پێش بە بڵاوبوونـەوەی بگـرێ تا بەردەوام خۆی وەك کولتووری باڵادەست بهێڵێتەوە، تا رادەیـەکیش سـەرکەوتوو بووە. بە جۆرێك کە سەرەڕای ئامادەگیی دە ساڵەی زانکـۆ لـە کۆمەڵگـەی ئێمـەدا، کولتووری زانکۆیییەکان تەنیا لەگەڵ بەرەی روناکبیری کۆمەڵگا (کە بەشێکی کەم لە کۆمەڵگا پێك دێنن) لە پێوەندی زانسـتی دان. هۆیـەکانی ئـەو پێوەندیـیە زۆرن: زۆربـەی رووناکبیرەکـان بـە شـێوەی راسـتەوخۆ یـا لـە زانکـۆن یـا لـە رێگـەی بەرهـەمهێنانی کولتـووری (کتێـب، مووسـیقی، فـیلم، ئـەدەبیات و... هتـد) لەگـەڵ خوێندکارەکان لە پێوەنـدی دان. هـەروەها لـە چـالاکیـیە ناوانیـیەکانی زانکـۆ وەك

بـەڕێوەبردنی کـۆنفرانس و سـیمینارەکان و... هتـد بەشـداریی رووناـکبیران بـۆ پێشکەش کردنی روانگە و بۆچوونەکانی خۆیان پێویستی‌یەکی حاشاهەڵنەگرە. جیا لەوانە زۆربەی خوێندکارەکان، دوای دەرچوون و تـەواوبوون، بـە تایبـەت لـە بـواری زانستە مرۆیی‌یەکان، رۆژنامەنووسی، هونەر و ئەدەبیات و... هتد تێکـەڵ بـە بـوارە رووناکبیری‌یـەکان دەبـن و لـە راسـتی‌دا زنجـیرەی زانکـۆ – رووناـکبیر – خوێنـدکار پتەوتر دەبێ.

بەڵام لەو نێوەدا ئەو خاڵانەی باس کران، دەبنە هۆی ئەوە کە خوێندکار زیاتر لە کۆمەڵگا دوور کەوێتەوە و کۆمەڵانی خەڵك بە چاوی نـاخۆیی چـاویان لـێ دەکـەن و لەگەڵیان رووبەڕوو دەبنەوە.

٣ – ٢) کۆمەڵایەتی:

نەبوونی هاوئاهەنگی لە نێوان کولتووری زانکۆ و کۆمەڵگادا بۆتە هـۆی ئـەوە کـە لە پێوەندیی کۆمەڵایەتییش دا جۆرێك لە بێبڕوایی لە نێوانیـان دا بێتـە ئـاراوە. لـە بزووتنەوە کۆمەڵایەتی‌یەکان دا، بیروڕای گشتی کەمترین راوێژ لەگەڵ زانکۆیی‌یـەکان دا دەکا و ئێستاش لە پێوەندی لەگەڵ رووداوە گرینگە کۆمەڵایەتی‌یـەکان بۆچـوونی مامۆستایەکی ئایینی یـا ریـش سـپی‌یەك لـە سـەرووی لێکدانـەوەی خوێنـدکارێك یـا مامۆستایەکی زانکۆ چاو لـێ‌دەکرێ. زۆربەی کاتەکان ئەگەر بۆچوونە زانکۆیی‌یەکان لەگـەڵ قسـەی سـەر شـەقام وێکچـوویی نـەبێ، دووهـەمیان لـە لایـەن خەڵکـەوە پەسندترە، کۆمەڵگا بە گومان و بەدبینی‌یـەوە کچـەکانی خـۆی دەنێـرێ بـۆ زانکـۆ. کچێك کە لە ماڵە بابی شایەد لە تەمەنی ١٦ی ساڵی‌دا دەتوانێ شوو بکا، بێ گومـان لە دەورانی خوێندکاریی واتە لە تەمەنی ٢٠ – ٢٢ ساڵی‌دا نەتوانێ زەماوەند بکا. لە واقیع دا بنەماڵەکان تێگەیشتن و عەقڵانییەتی زانکۆیی‌یان قەبووڵ نیە. لە حاڵێـك دا زەماوەندی خوێندکاری یـەکێك لـە سـەرکەوتووترین جۆرەکـانی زەماوەنـد لـە سـەر ئاستی جیهان دایە، ئەڵبەت روونە پێوەندیی کوڕ و کچ لە زانکۆدا جیاوازیی هەیە لە پێوەندی ئەوان لە کۆمەڵگادا. بەڵام دەتـوانین بڵـێین باوکـان متمانەیـەکی زیـاتر بـە

بازاڕ دەکەن تا زانکۆ! بە جۆرێك لە زانکۆوە نیوکاتژمێر درەنگتر بگەڕێنەوە ماڵەوە بە توندی لێیان دەپرسنەوە. نێونجی کردن و ریش سپی تەوەری کە شتێکی باوە لە کۆمەڵگای ئێمەدا، لە لایەن خەڵکەوە گوازراوەتەوە بۆ ناو کۆمەڵگاش. یانی زانکۆ نەتەنیا نەیتوانیوە ئەقڵ تەوەری خۆی لە زانکۆدا پەرە پێ بدا، بەڵکوو بەها نەریتی‌یەکانی کۆمەڵگاشی وەرگرتووە. لە بەشێکی بەرچاو لە جیهان دا ناوەندە دینی‌یەکان لە پرۆسەی مۆدێرنیتەدا بوون بە ناوەندی زانستی و زانکۆیی (وەك زانکۆی کمبریج و ئاکسفۆرد لە سەدەکانی رابردوودا ناوەندی دینی بوون) بەڵام لە کۆمەڵگەی ئێمەدا بە پێچەوانە نەتەنیا ناوەندە دینی‌یەکان توانیویانە فۆڕمی نەریتی خۆیان و کۆمەڵگا بپارێزن، بەڵکوو تەشەنەیان کردوە بۆ قوڵایی زانکۆکانیش. بە جێگەی ئەوە کە بزووتنەوە کۆمەڵایەتی‌یەکان لە زانکۆدا تێئۆریزە بکرێن و بیرمەندان دوای سەلماندنی زانستیی بوونی روانگەکانیان، لە رێگەی خوێندکارانەوە (وێنەی باسکی کۆمەڵایەتیی رووناکبیران) ئەو بیرۆکانە بگوازنەوە نێو کۆمەڵگا، بە پێچەوانە قەیرانە کۆمەڵایەتی‌یەکان کە مێشکە عادی و باوەکانی کۆمەڵگا توانایی چارەسەر و کۆنترۆڵ کردنیان نیە، لە رێگەی خوێندکارانەوە گوازراونەتەوە بۆ ناو زانکۆکان!

لە نیهایەت دا دەکرێ بڵێین، خوێندکارانێك کە دەبوو کەش هەڵسەنگێنی کۆمەڵگاکەیان بن و بە دۆزینەوەی کەم و کووڕی‌یەکانی کۆمەڵگە رێگەچارەی زانستی پێشنیار بکەن، چاوەڕوانی ئەوە دەکەن کە گیرو گرفتە زانکۆیی‌یەکانیشیان لە کۆمەڵگا چارەسەر بکرێ!

٣ – ٣) سیاسی:

لە تەواوی کۆمەڵگا ئازادەکان دا هەمووان دەتوانن لە چالاکییە سیاسی‌یەکان دا بەشدار بن، بێ گومان ئەو مافە بۆ خوێندکاران دەبێ زیاتر لەبەرچاو بگیرێ. هەروەك لە ناساندنی تایبەتمەندی‌یەکانی خوێندکاردا ئاماژەمان پێکرد. ئەوان لانیکەمی توانایی پێویستیان بۆ چالاکی سیاسی و کۆمەڵایەتیی هەیە. ئێستا ئەو

باسه له گۆڕێدایه که له گۆڕەپانی سیاسەت دا، خوێندکاران دەبێ ئەکتەر بن یا چاولێکەر؟ ئەگەر ئەکتەرن، ئەکتەرێکی چالاکن یا پاسیڤ و لە کار کەوتوو؟ یا ئەگەر چاولێکەرن، کامیانن؟ له کاتی پێویست دا، له دوو ڕۆڵی چاولێکەری چالاك و ئەکتەری پاسیڤ کامیان هەڵبژێرن؟ ئایا بەشداری سیاسییان بەشدارێکی خوێنگەرمانه یان خوێن ساردانەیه؟ "خوێن سارد هەمیشه دەمای جەستەی لە ژێر باندۆری هەوای دەرەوه دایه و ویستی جیا جیای هەیە." خوێنگەرم دەمای جەستەی نەگۆڕه و ویستەکانی له ژێر باندۆری کۆمەڵگا و کلێشەیی نین. وەکوو بزووتنەوەی کرێکاری. ئایا کۆمەڵگا میکانیزمی نارەزایەتی و ویستە خوێندکارییەکانی هەیه؟ زانکۆی خۆی چی؟ میکانیزمێکی لەو چەشنه هەیه؟ یا لە ڕاستیدا چالاکیی سیاسی خوێندکاری پێویسته؟

یورگەن هابێرماس دەڵێ: "خوێندکاران به هۆی نەبوونی تەشەنەی ڕاستەوخۆی گرووپە بەهێزه ئابوورییەکان لە ناویان دا، دەتوانن کەم و تەسك بوونی بیرۆکەگەلی ڕەخنەیی لە ڕۆژنامەکان و ئەحزاب و حکوومەتەکان دا قەرەبوو بکەنەوه. ڕادەی بەستراوەیی خوێندکاران به چەرخەی خوێندکار له ئەوانی دی، لە زۆربەی چینەکانیتر کەمتره. یانی ڕادەی چاوەڕوانی ماددیی ئەوانی دیکە لە خوێندکار، هەروەها چاوەڕوانی خوێندکار لە ئەوانی دی لە زۆربەی چینەکانیتر کەمتره. بەڵام سیستم گەلێکی وەك ئەحزاب، ڕۆژنامه و بڵاوکراوەکان و تەنانەت حاکمییەتیش، تریەی ژیانیان به لێدانی پووڵ لێدەدا. زۆربەی ساتەکان کاریگەری له سەر ئەو ڕێکخراوانه دادەنێن. له هەلومەرجێکی لەو چەشنەدا چالاکیی سیاسی خوێندکاران ژیانەکییە. زۆربەی شۆڕشگێڕه سەرکەوتووەکان و کەسایەتییه ناسراوەکانی حیزبەکان لە دەروونی بزووتنەوەی خوێندکارییەوه سەرچاوەیان گرتووه و باندۆریان لە سەر داناون. ئایا کۆمەڵگە جیا لە ڕێگەی گرووپە ئابوورییەکان، لە چ ڕێگاگەلێکی دیکەوه دەتوانێ شوێن لە سەر خوێندکاران دابنێ؟ ئەوه مافی سرووشتیی حیزبەکانە کە بۆ ئەندامگیری لە سەر

خوێنــدکارەکانیش ســەرمایەگوزاری بکــەن. هــەروەها زۆریــش سرووشــتی‌یە کــە حیزبەکان متمانەیان بە حەرکەتە سیاسی‌یەکانی خوێنــدکاران نــەبێ و لــە ســەر ئــەو بـاوەڕە بـن کـە ئـەو حەڕەکەتانـە زیـاتر لـە سـەر بنـەمای سـۆز و زانیـاری زەینـی دامەزراوە تا ڕێسا و پێداوە دەرەکی‌یـەکان. یـان پێیـان وابـێ کـە ئاکـاری سیاسـی خوێندکاران تۆسـن، کـاڵ و خـەیاڵ پەروەرانەیـە. بـەڵام دەبـێ بـزانن کـە هـەر ئـەو حەڕەکەتانە لە هێندێ کات دا گەورەکان ناچار دەکەن بە عادەتەکانیان دا بێنـەوە. ئەوەی کە ترسناکە هەوڵێکە کە دەیهـەوێ حەرکـەتی سیاسـیی خوێنـدکاران بخاتـە ژێر ڕکێفی بیرۆکەیەکی کاڵ و بە جێگەی زیاتر بەربڵاوکردنەوەی گۆڕەپـانی چـالاکی ئازادانەی بزووتنەوەی خوێندکاری، زیاتر لە بیری بەهێزکردنی پێگەی خۆیان لە نێو خوێندکاران دان. کۆی ئەو هەوڵانە دەبنە هۆی ئەوە کە خوێندکاران بۆ گەیشـتن بـە ئامانجەکانیان بە خاڵی نامومکین بگەن، کە ئەوەش یەکجار ترسناکە و ڕاوەسـتان و لە جێدا مانەوەی سیاسی ڕاست لێرەوە دەسـت پـێ دەکـا. فەلسـەفەی ڕاوەسـتان یان لە جێ دا مانەوە، پێوەندیی بە نامومکین بوونی دەستکاری کردنی واقعییـەکان هاوکات دەگەڵ بوونی ئارمانە بەرزە فڕی‌یەکانەوە هەیـە. بیرۆکـە سیاسـی‌یەکان لـە کارگــەکانی بزووتنــەوەی خوێنــدکاری‌دا تــاقی دەکرێنــەوە گەشــە دەکــەن. پێوەزیـادکردنی بزووتنـەوەی خوێنـدکاری بـە ئەزموونـە سیاسـی‌یەکانی حیزبـەکان یەکجار قازانج و هەزینە هەڵنەگر بووە. لێرەوە خوێندنەوەیەکی خێرای بزووتنەوەی خوێندکاری ئەو ئیدعایە دەسەلمێنێ.

٣- ٤) ئابووری - زانستی:

گوتمان کە خوێنـدکاران لـە بـەراورد لەگـەڵ چینەکانی دیکـەی کۆمـەڵگا، کـەمتر بەستراوەیی ماددی‌یان هەیە. بەڵام ئەوە بە مانای دەوڵەمەندبوون و بێنیازی ئـەوان نیـە. سەرچـاوەی مـاددیی خوێنـدکاران بـە تـەواوی دەگەڕێتـەوە لای بنەماڵـە و حاکمییـەت. ئەگـەر جیهانێـك لـە غـروور و هێـز و بیرۆکەگـەلی نـوێ لـە تەنیشـت بەستراوەیی بە پارەی حەتووانەی بنەماڵە و هاوکاریی ماددیی مانگانـەی حکوومـەت

دابنێین، دەتوانین قووڵایی سووکایەتی و چووکەکردنەوەو زەربەی دەروونی لە سەر رووخساری خوێندکاران هەست پێبکەین! بێ گومان ئەو هاوکاریە ماددیە بێ چاوەڕوانییش نیە و هێدی هێدی دەبێتە هۆی ئەوە کە ویستە سیاسی و کۆمەڵایەتیەکانی خوێندکاران (کە هاوتەریبە لەگەڵ بەرژەوەندی گشتی کۆمەڵگا) کورت بکرێتەوە و بۆ ویستە سینفی و ئاسوودەیی و گوزەرانێکی نزم تەوەریانە. یانی بزووتنەوەی خوێندکاریش خوێن ساردی خۆی دەدۆڕێنێ. خوێندکاران بۆ چالاکیی کورتە کاتەکانی خۆیان هاوکات دەگەڵ خوێندن لە پێناو دابین کردنی کۆمەك هەزینەیەك لەگەڵ کۆمەڵێك گیرو گرفت رووبەڕوو دەبنەوە و لە زۆربەی کاتەکان دا دەچەوسێندرێنەوە.

لە زۆربەی کاتەکان دا خوێندکاران ناچار دەکرێن بە هەقدەستێکی بەرامبەر لەگەڵ ١٠٪ کەسێکی بڕوانامەدار خەریکی کار بن. کۆی ئەو بچووك کردنەوە و سووکایەتی پێ کردنە پێگەی کۆمەڵایەتی و زانستیی خوێندکاران لە لای کۆمەڵانی خەڵك دێنێتە خوارێ. بێ گومان کەسێك کە ناچارە حەوتووانە پارە لە بنەماڵەکەی وەرگرێ ناتوانێ متمانەی بنەماڵەکەی خۆی بە دەست بێنێ و بە شکۆ و هێزەوە لەگەلاڵەدان و بڕیاردانی بنەماڵەییدا رۆڵی هەبێ وبە شێوەیەکی شوێندانەر کایە بکا. بێ گومان لە هەلومەرجێکی ئاوهادا حکوومەتیش هەر بەو چاوە سەیری خوێندکار دەکا. کەڵك وەرنەگرتن لە هێزی چالاك و مێشکی پەی جۆری (کنجکاو) خوێندکاران لە پرۆژە موتالایی و لێکۆڵینەوەییەکان دا، دەبێتە هۆی خەرج کردنی هەزینەیەکی زۆر و دەسکەوتێکی کەم لە لایەن ئیدارە و وەزارەتەکانەوە. بنیاتە تایبەتەکان و ناوەندە سەربەخۆییە زانستی — لێکۆڵەڕەوەیەکانیش هیچ چەشنە پێوەندیەك لەگەڵ خوێندکاران و زانکۆییەکان ناهێنێتە ئاراوە. لە حاڵێك دا مەجال و حەوسەلە و پشتکاری خوێندکاران لەو ناوەندانەدا دەتوانێ گرێ کەرەوە بێ. بۆ وێنە بینراوە کە بیرۆکە و بۆچوونگەلێکی کە بە زەینی خوێندکارانی فەنی و هونەری دەگا — بە تایبەت ئەگەر بەرهەمی کاری گرووپی بێ — یەکجار سەرکەوتووترە لە

کاری ئەندازیارەکان و ئەو هونەرمەندانەی کە چەندین ساڵ لەوە پێش وانەیان تەواو کردوە و دەرچوون، ئێستاش کە یەکجار زۆر سەرقاڵی کارگەلی ئیداری و ئابووری و رۆتیینی بوون و بەشێکی بەرچاو لە توانایی خوڵقێنەرانەی قۆناغی خوێندکاریان لە دەست داوە.

٤- پێشنیارەکان:

بۆ چارەسەرکردنی کێشەکانی نێوان کۆمەڵگا و زانکۆ نابێ چاوەڕوانی موعجیزە بین یا پێمان وابێ لە ماوەیەکی کەم دا هەموو گیروگرفتەکان چارەسەر دەکرێن، نە کۆمەڵگای ئێمە دەتوانێ زۆربەی خو و خدە و ئاکارەکانی یەك شەوە بگۆڕێ و نە زانکۆش دەبێ واز لە بنەما و پرەنسیپەکانی زانکۆیی خۆیی بێنێ. لە نیهایەتدا کۆمەڵگا دەبێ بگۆڕێ. بەڵام زانکۆ رۆڵێکی بەرچاوی لەو گۆڕانکاریانەدا هەیە. رۆڵی بەڕێوەبردنی کۆنفرانسو سمینار خۆی کارێکی گەورەیە و ئاماژەیە بۆ تێگەیشتنی زانکۆیی‌یەکان لە قووڵایی کێشە و گرفتەکان.

٤ — ١) ئامادە بوونی خەڵك لە زانکۆکان دا ژیانەکیە. خوێندکاران کە بە ناچاری دەگەڕێنەوە بۆ ناو کۆمەڵگا، ئێمە دەبێ خەڵك بکێشینە ناو زانکۆکانەوە، واتە بە بۆنەگەلی جۆراوجۆر و لە رێگەی کۆڕو و کۆبوونەوە و سیمینارگەلی خەڵکی و پێکهێنانی کۆمەڵێك مێهرەجانی گشتی دەکرێ ئەو ئاکارە بکرێ. هەروەها ئەو پرۆژانەی کە لە زانکۆدا بەڕێوە دەچن بە شێوەی جۆراوجۆر لە بەرژەوەندی گشتی دان، لە نێو کۆمەڵگا راڤە بکرێن و هەوڵی پراکتیزە بوونیان بدرێ. بە جۆرێك هەمووان لە پێوەندی لەگەڵ ئەو پرۆژانە تا رادیەك زانیاریی گشتی‌یان هەبێ. مەبەست لە پرۆژەکان، کارگەلێکی هاوبەشن کە لە رێگەی حاکمییەت و زانکۆ و هاوکاری بنیاتە تایبەتی‌یەکانەوە رێك دەخرێن و بەڕێوە دەچن. وەکوو گۆڕینی روخساری شار، چارەسەری گیرو گرفتە یاسایی و سەرەکی‌یەکانی خەڵك، هێنانە گۆڕ و باس کردنی کێشەکانی پەروەردە و بارهێنانی خەڵك و... هتد.

٤- ٢) خوێنـدکاران و مامۆسـتایان دەبـێ بابەتـە سیاسـی و کۆمەڵایـەتی و کولتووری‌یـەکانی ڕۆژ بەرنـە نـاو بازنـە پەروەردەیی‌یـەکانی خۆیانـەوە. یـانی ئـەو بابەتانـەی کـە ڕۆژانـە لـە نـاو خـەڵك برەویـان هەیـە دەبـێ لـە پـۆل و تەمرینـە زانکۆیی‌یەکان دا شرۆڤە بکرێن. بۆ وێنە ئێستا بابەتگـەلێکی وەك پرۆسـەی ئـازادیی عێراق و تێزی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستی گـەورە و یـا ڕووبەڕووبوونـەوەی شارسـتانیانە لەگەل "کوللیەی عەسکەری" و زانستە سیاسی و حقووقی‌یـەکان کـە لـە زانکۆکـانی ئـەمریکادا دەوترێنـەوە، بـەو واتایـە کـە بابەتـە دەرسـی و نێـوەڕۆکی جـزوە(مەلزەمـە)گـەلی زانکـۆیی یـەکجار خێـرا نـوێ دەبنـەوە. بـەو جـۆرە بابەتـە زانکۆیی‌یەکان هەم بۆ خوێندکاران و هـەم بـۆ مامۆسـتایان بـە حاڵـەتێکی واقیعـی و پراکتیك دەگا و هەم بۆ خەڵکیش سەرنج ڕاکێش دەبێ. هەر ئەو بابەتانە دەکرێ لـە ڕێگەی ڕادیۆ و تەلەفزیۆنگەلێکی تایبەت بەو کارە بـە هـەمان شـێوەی ئاکادیمیك و زانکۆیی‌یەوە بچێتە ناو ماڵەکانەوە، لە واقیع دا کۆمەڵگا بکرێ بـە پۆلـەکانی زانکـۆ. لە لایەکی دیکەوە بە جێنشین کردنی هێندێ دەرسی نوێی پـەروەردەیی گشـتی لـە بواری موتـالای ئـازادی خـەڵك دا ئیمکاناتیـان بـۆ دابین بکـرێ. ڕوونـە کـە شـێوەی نەریتی موتاڵاکردن سەرنجی خەڵکی ئاسایی ڕاناکێشێ. فێرکـردن لـە ڕێگـەی CD و وێنە و تاقیکاری‌یە زانستی و دەرهەستەکان لە زۆربەی وڵاتانی لە حـاڵی پـەرەگرتن دا ئەزموونێکی سەرکەوتوویە.

٤ - ٣) خوێنـدکاران دەبـێ بـە هاوکـاری کاربەدەسـتانی زانکـۆ، بەشـداری گشتگیریان لە بـەڕێوەبردنی زانکـۆدا هـەبێ. یـانی خوێنـدکاران لـە زانکۆ دا لایـەنی بەرامبەری کارگێڕان و مامۆستایان نەبن بەڵکوو بە دەروەستێکی زیـاترەوە توانـایی خۆیان لە ڕێگەی بـە ئەسـتۆوە گرتنـی بەرپرسـیارێتی زانکـۆیی نیشـان بـدەن. بـەو شێوەیە هەم خەڵك بە چاوی متمانەیەکی زیاترەوە سەیریان دەکـەن و هـەم خۆیـان دوای تەواو بوون و دەرچوون ڕابردوویـەکی چـەند سـاڵە لـە پێوەنـدی لەگـەڵ کـاری کردەکی بـۆ خۆیـان تۆمـار دەکـەن. هـەروەها خوێنـدکاران دەبێ بە بـەڕێوەبردنی

بەرنامەگەلێکی جیا لە بەرنامە ئاساییەکانی خوێندن، لە کۆبەرکێ و باسە فکری و زانستییەکان دا بەشداری بکەن و ئاستی سەواد و زانیاری گشتییان بەرز کەنەوە بە جۆرێك کە جیا لە پسپۆڕی تایبەتی خۆیان لە باقی بوارەکانی دیکەش دا بتوانن لایەنی راوێژ و گەنگەشەی کۆمەڵگا بن. خاڵێکی گرنگ کە خوێندکاران دەبێ گرینگی پێ بدەن هێڵە سەرەکییەکانی موتالا و روونـاکبیری خۆیانە. لە جیهانی ئەمڕۆدا نەتەوەیی بوون و موتالا لە سەر ماف و ویستە نەتەوەییکان و ناسینی شوناسی مێژوویی یەکێك لە پێوانە گرینگەکانی روونـاکبیر بوونە. کەوابێ خوێندکاران دەبێ موتالا نەتەوەییەکان و پراکتیزەکردنی بەها و بەرژەوەندییە نەتەوەییەکان بخەنە ریزی پێشەوەی موتالاکانیانەوە. بە دڵنیاییەوە ئەو شێوە کردەیە دەبێتە هۆی نزیك بوونەوەی زیاتر لە خەڵك و تەشەنە کردن بۆ ناو قووڵایی ویستەکانی کۆمەڵگا.

٤ — ٤) تەمەنی خوێندکاریی باشترین تەمەنە بۆ زەماوەند و چوارچێوەی زانکۆ گونجاوترین بوارە بۆ دۆزینەوەی هاوسەر بە مانای واقیعی خۆی. خوێندکاران نە ئەوەندە کەم تەمەنن کە دیلی سۆز و هەستە کاڵەکانی لاوەتییان بن، نە ئەوەندەش تەمەنیان چۆتە سەرێ کە لە کردەی زەماوەندا تووشی بەدبینی و دژوار پەسندی بن. هەروەها لە زانکۆدا گۆڕەپانی هەڵبژاردن بەربلاوترە و رادەی لێك نزیکی خەڵکیش بەرچاوترە. هەم خوێندکاران و هەم مامۆستایانی زانکۆ دەبوو بۆ پەرەپێدانی زەماوەندی زانکۆیی هەنگاوی جیددی هەڵێننەوە. حکوومەتیش دەتوانێ لە رێگەی هاوکارییە ماندەرییەکان و دانی وامی بانکی ئەو کولتوورە پراکتیزە و بەهێز بکا. دڵنیا بن پێکهێنانی بنەماڵەی روونـاکبیر هەنگاوێکی گرینگە بۆ بە رووناکبیر کردنی کۆمەڵگە. هەروەها خوێندکاران چ کوڕ و چ کچ دەبێ ژنان (سەرەتا ژنانی خوێندکار) لەگەڵ مافەکانی خۆیان ئاشنا بکەن و بۆ دەربازبوون لەو ستەمە مێژووییە هاوکاریان بکەن تا ژنان خۆیان نەیانهەوێ هیچ هێزێك ناتوانێ رزگاریان بکا. شەرتی سەرکەوتنی ژنانیش، زانینە و دەبێ لەگەڵ ماف و پێگەی

خۆیان ئاشنا بن. به چوونه سەری پێگەی ژنان بە دڵنیاییەوە منداڵەکانیش بە پێگەیەکی باشتر دەگەن و بە هاوکاریی حاکمییەت و مودیرییەتی ژنان و ڕێنوێنیی ڕووناکبیران نەوەکانی داهاتوو لە بواری هاوسەنگی رووحی و بارهێنانی سالم بە هەلومەرجێکی باشتر لە ئێستای ئێمە دەگەن.

٤ — ٥) پەرەپێدانی روحی لێبوردەیی و پێکەوە هەڵکردن بە جێگەی توند و تیژی، پەرەپێدانی خۆشویستنی یەکتری، پەرەپێدانی شادمانی گشتی و ئیزن دان بە بەشداریی گوڵ لە کۆمەڵگادا لە ماوەیەکی کورت دەتوانێ مۆعجیزە بەرهەم بێنێ. بەو مانایە نەتەنیا لە درێژماوەدا تەنانەت بەو کەسانەش کە مەجالێکی وایان بۆ درێژەدان بە ژیان نەماوە هێز و شادمانی دەبەخشێ. زیندووکردنەوەی روحی هونەر لە کۆمەڵگەدا، پەرەپێدان بە هونەری سینەمایی و هونەری بینین و هونەری گوێگرتن روح ناسک و هامووشۆکان ناسکتر دەکا. ئەوەش رەسالەتێکی ڕووناکبیرانەیە کە بەشێکی بەرچاوی دەکەوێتە سەر شانی خوێندکاران و زانکۆییەکان. خوێندکاران دەبێ سەرەتا بەهاکان لە زانکۆ و شوێنی دەرس خوێندنیان پراکتیزە بکەن و پاشان بیانگوازنەوە بۆ ناو کۆمەڵگا.

٤ — ٦) گرینگی پێدانی زانکۆ بە بەشە نوێیەکان و هەوڵ دان بۆ بنیاتنانی ئەو بەشانەی کە هێشتا لە زانکۆدا نەکراونەوە، وەك بەشی ئەندازیاری ژێنێتیك و بەشی فەلسەفە کە دوو بەشی ژیانەکین. ئێستا لە زانستی تەجرووبی دا ژێنێتیك وەك زانستی دایك چاوی لێ دەکرێ و زۆربەی موتالا باوە فیکری و ئیدیۆلۆژیەیە پاسیڤەکانی تووشی گۆڕان و کێشە کردووە. فەلسەفەش کە بەشی بیرکردنەوە لە ژیان و چۆنیەتی درووست درێژەدانە بە ژیان، ئەو بەشە نەتەنیا دەبێ بە زوویی دابنرێ و کۆمەڵێك هەیئەتی زانستی بۆ دیاری بکرێ بەڵکوو دەبێ بخرێتە ناو بازنەی زانیاری گشتی زانکۆ، بەو واتایە کە خوێندکارانی بەشەکانی دیکەش لەو بوارەدا زانیارییەکانی خۆیان بەرنە سەرێ و نوێی کەنەوە.

٤ — ٧) پەرەپێدان بە کاری خوێندکاری خۆی دەتوانێ داهێنانێکی ئابووری بێ، کە هەم خوێندکاران، هەم زانکۆ و هەم خاوەن کارەکان (دەوڵەتی یا تایبەتی) قازانجی لێ دەکەن. هێندێ لە کارەکان بە گوێرەی ساعەتی کاری لەگەڵ دۆخی خوێندکاران دێنەوە و هێندێ کاری دیکەش لە بواری موتالایی و کتێبخانەیی‌دا. پەرەپێدان بە کاری گرووپی و کەڵك وەرگرتن لە فیکری گرووپی لە پرۆژە بینایی‌یەکان دا، ئەگەر بکرێن بە کولتوور، رەوتی گەشەی کۆمەڵایەتی و ئابووریی ئێمە بە شێوەیەکی سەرسووڕهێنەر دەبەنە سەر و کلیلی ئەو کارەش لە دەستی خوێندکارەکان و زانکۆیی‌یەکان دایە، ئەڵبەت بە هاوکاریی حکوومەت.

سەرچاوەکان:

١ - وتاری نەوەی لاوی سێ(بعدی) نووسینی باقر پرهام ـ کتێبی کۆمەڵگا، لاوان، زانکۆ.

٢ — رەخنە لە پانتایی گشتی‌دا ـ یۆرگەن هابێرماس ـــ وەرگێڕان بە فارسی حوسێن بەشیریە.

٣ — وتارەکانی نووسەر لە رۆژنامەی کوردستان دا، ژمارەکانی ٣٢٣ — ٣٢٥ — ٣٢١.